

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті описано особливості застосування інтерактивних технологій, спрямованих на формування культури екологічної поведінки в учнів початкової школи. Відповідно до вікових характеристик дібрано інтерактивні методи навчання, зазначена етапність діяльності, що сприяє підвищенню рівня екологічних знань і уявлень, навичок природоохоронної роботи й екологічних умінь, дотримання правил поведінки у природі.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна поведінка, початкова школа, інтерактивні технології навчання, методи, етапи діяльності.

Сучасні вітчизняні та міжнародні документи з питань екологічної освіти та виховання визначають необхідність формування навичок екологічно доцільної поведінки, сумісних зі сталим розвитком, вимагають від людини узгоджувати свою діяльність із законами природи, долати споживацьке ставлення до неї та свідомо обмежувати власні потреби.

У Стратегії ЄЕК ООН з освіти в інтересах стійкого розвитку наголошено на вирішальному значенні освіти у забезпеченні поінформованості населення з екологічних та етичних питань та формуванні відповідної поведінки. Розуміння цих положень виступає основою для усвідомлення особистістю власної причетності до забруднення і збереження довкілля, відповідальності за стан навколишнього середовища [5].

Визначені освітньо-виховні орієнтири слугують підґрунтям для постійної оптимізації навчально-виховного процесу і зумовлюють появу нових і вдосконалення наявних педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію сучасних концепцій освіти і виховання.

Проблема використання інтерактивних технологій в початковій школі стала предметом наукових розробок І. Бежа, Л. Виготського, М. Левітова, Д. Ольшанського та інших. Науковці спрямовують свої дослідження на визначення сутності інтерактивних технологій і методів навчання, розроблення різновидів цих технологій та ефективного запровадження їх у навчально-виховний процес. Однак формування культури екологічної поведінки учнів початкових класів із застосуванням інтерактивних технологій потребує додаткової розробки.

Метою статті є обґрунтування використання інтерактивних технологій у формуванні культури екологічної поведінки учнів початкової школи.

Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів досліджувались С. Дерябо, В. Крисаченком, А. Захлебним, І. Суравегіною, В. Сергеевою та іншими. Учені вважають, що в учнів початкової школи, у яких найбільше виражений пізнавальний інтерес до навколишнього світу, необхідно формувати зацікавленість світом природи, закріплювати норми та правила поведінки в природі, розвивати моральні почуття до природних об'єктів.

Основними потребами учнів початкових класів є такі: потреба у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, оцінюванні своїх дій та вчинків, набутті нових знань та вмій для пізнання довкілля. Особистий досвід молодших школярів збагачується такими надбаннями: від простого спостереження — до спостереження-аналізу (чому добре? і чому погано?); співвідношення своїх дій і поведінки в тій або іншій ситуації з діями інших людей та відповідний вплив на природу; власними відкриттями — пошуком і задоволенням потреби в знаннях про конкретні об'єкти довкілля; участь у творчій діяльності з дорослими.

Досвід учнів молодших класів набуває нового змісту: вони спостерігають і аналізують стан довкілля, прогнозують можливий особистий внесок у поліпшення його стану; достатньо свідомо дотримуються норм і правил поведінки в довкіллі; дієво турбуються про представників тваринного і рослинного світу; активно використовують отримані знання, уміння і навички екологічно орієнтованої діяльності; втілюють свої враження про навколишній світ у різноманітних видах творчості [4, с. 16].

Сьогодні ставить перед вчителем питання про пошук найбільш ефективних технологій, які будуть максимально сприяти формуванню світогляду, навчати відповідним моделям екологічної поведінки в навколишньому природному середовищі. Про досягнення мети такого пошуку свідчитимуть показники сформованості екологічної культури випускника початкової школи, якими є:

- усвідомлення цілісності природи і розуміння причинно-наслідкових зв'язків між її компонентами;
- дотримання правил поведінки в довкіллі, що набуло ознак звички (учень контролює свої дії, співвідносить

- їх з оточенням і прогнозує можливі наслідки для тих або інших об'єктів довкілля);
- потреба в турботі про тих або інших представників тваринного і рослинного світу;
 - доброта, чуйність і увага до навколишніх (людей, природи), що супроводжується готовністю надати допомогу тим, хто її потребує;
 - здатність самостійно обирати об'єкти своєї екологічної діяльності;
 - використання отриманих знань, умінь і навичок екологічно орієнтованої діяльності для вирішення місцевих екологічних проблем.

Вивчення передового педагогічного досвіду свідчить, що вчителі цікавляться питаннями екологічного виховання (76,2%) та намагаються застосувати з цією метою інтерактивні методи у своїй роботі (24,6%). Серед уроків, на яких використовували відповідний матеріал, насамперед, вирізняють природознавство (100%), образотворче та трудове навчання (35,7%). Незначна кількість респондентів (11,3%) вказала на екологічні можливості уроків мови, читання, математики. Також не вражають різноманітністю і форми роботи: передусім це позакласні заходи (85,1%); на уроках — бесіди, розповіді (76,7%), зрідка ігри (15,9%), досліди (8,1%). Усе це вказує на недостатнє розуміння вчителями необхідності такої роботи на всіх предметах і в позаурочний час, а також недостатньо вдалий підбір методичного матеріалу екологічного змісту для роботи зі школярами, епізодичне застосування доцільних інтерактивних технологій та методів навчання.

Інтерактивне навчання — це навчання, побудоване на основі спілкування та взаємодії, що реалізуються в технологіях, методах і організаційних формах. Це також процес спілкування, в якому відбувається обмін інформацією, вміннями, досвідом між учнями і вчителем або учнем та учнем. Організація такого навчання з урахуванням екологічного підходу передбачає моделювання життєвих ситуацій, пов'язаних з природою, використання екологічно спрямованих рольових ігор, спільне вирішення локальних екологічних проблем на основі спостереження, аналізу обставин та фактів [3].

Отже, використання інтерактивних технологій у формуванні культури екологічної поведінки учнів сприятливе для: розширення пізнавальних можливостей учнів, зокрема у здобутті, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел

з метою одержання екологічних знань; перенесення отриманих екологічних умінь, навичок та способів діяльності на різні шкільні предмети та позашкільне природо- та ресурсозбереження в житті учнів; формування глибокої внутрішньої мотивації до збереження і примноження довкілля.

Застосовуючи такі технології в роботі, педагог має володіти знанням про основні складові екологічної культури молодшого школяра: знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини; усвідомлення необхідності обережності навколишнє середовище; уміння і навички позитивного впливу на природу; розуміння естетичної цінності природи; негативне ставлення до фактів заподіяння шкоди природному середовищу.

Виходячи із зазначеного та спираючись на вікові особливості розвитку молодшого школяра, ми пропонуємо такі етапи впровадження інтерактивних технологій формування культури екологічної поведінки учнів початкової школи:

Емоційно-ціннісний (перший рік навчання в школі), мета якого – викликати інтерес, захоплення світом природи, розвинути емоційно-ціннісну сферу учнів, скоригувати установки на взаємодію з природою. Для досягнення цього ефективні такі форми, методи та прийоми ознайомлення дітей зі світом природи: метеорологічні та фенологічні спостереження в навколишньому середовищі; методи впливу на почуття вихованців (морфологічний аналіз, моделювання, зіставлення, емпатійні вправи, асоціації, синектика, фантограми); уроки-подорожі, екскурсії природними стежками, бесіди, екологічні ігри, природознавчі свята.

Когнітивно-інтелектуальний (під час навчання в 2 класі), передбачає формування природоохоронної компетентності, розширення екологічного простору учнів, розвиток здатності молодших школярів до добродіяння в природі на основі естетичного підходу [1, с. 146-151]. Досягається проведенням таких заходів: години спілкування з природою, дослідження у світі природи, створення відеорепортажів; природоохоронні аукціони, усні журнали, конкурси, вікторини; ігри-перевтілення у природі; робота з енциклопедично-довідковою літературою.

Дієво-практичний та рефлексивний (3-4 класи школи), спрямований на стимулювання природоохоронної активності та формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів. Спектр діяльності в цьому віці розширюється за рахунок таких видів роботи: стежина добрих вчинків, «швидка»

екологічна допомога, природоохоронні акції; захист екологічних проектів, випуск природоохоронних газет; трудові природоохоронні десанти, години самоврядування у природі.

Інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика щодо збереження довкілля засвоюється одночасно: учні шукають зв'язок між новими та вже набутими знаннями; приймають рішення, роблять «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництва.

Зрозуміло, що застосування інтерактивного навчання в навчальному процесі початкової школи призвело до відповідних змін у структурі типового уроку і має чітку етапність: мотивація, оголошення, представлення теми та очікуваних результатів навчання, надання необхідної інформації, інтерактивні вправи, підбиття підсумків (рефлексія), оцінювання результатів уроку [6, с. 20].

Розглянемо більш докладно зазначені структурні елементи. На етапі мотивації завдяки запитанням, цитаті або невеличкому завданню увага учнів фокусується на певній проблемі, робиться спроба викликати інтерес до обговорюваної теми. Етап займає не більше 5% від загальної кількості часу. Крім прийомів розповіді, бесіди, демонстрації, застосовуються нескладні інтерактивні технології – «Мікрофон», «Криголам», «Незакінчене речення» тощо.

Оголошення і представлення теми та очікуваних навчальних результатів забезпечує розуміння школярами змісту їхньої діяльності, перспективних досягнень в кінці уроку (заходу). На це витрачається теж приблизно 5% часу. На другому етапі головним виступають евристичні запитання, проблемні ситуації та чітко сформульовані критерії вимірювання кінцевого результату. (Наприклад, після цього уроку учні зможуть: визначати чинники, що сприяють погіршенню екологічного стану довкілля; встановлювати і пояснювати причини їх виникнення; визначати своє ставлення до заподіявання шкоди природі; розробляти заходи щодо покращення ситуації).

На наступному етапі учні мають оволодіти достатнім обсягом інформації, щоб згодом на її основі виконати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, виконання домашнього завдання і забирає приблизно 10-15% часу заняття. Уведення інформації проводиться традиційно, але максимально унаочнюється з використанням ТЗН або натуральних об'єктів, щоб задіяти всі аналізатори

сприйняття. Особливу увагу потрібно звернути на практичні поради, прокоментувати окремі поняття та терміни.

Інтерактивна вправа, яка вважається центральною частиною уроку, охоплює не більше 50-60% часу, що відводиться на практичне засвоєння матеріалу і досягнення поставлених цілей уроку. Послідовність проведення інтерактивної вправи така: 1) інструктування — розповідь про цілі вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; 2) об'єднання в групи і (або) розподіл ролей; 3) виконання завдання з метою надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи й навчання у співробітництві; 4) презентація результатів виконання вправи.

Останній етап — це підбиття підсумків та оцінювання результатів уроку, на основі рефлексії: усвідомлення того, що зроблено на уроці та як можна застосувати набуте в майбутньому. Цей етап бажано проводити у формі запитань: що нового дізналися?; якими навичкам оволоділи?; чи може це бути корисним у житті? Слід обговорити питання щодо проведення самого уроку: що було найбільш вдалим?; що не сподобалося?; що потрібно змінити в майбутньому? Важливо, щоб самі учні (учасники) змогли сформулювати відповіді на всі питання. На підбиття підсумків бажано відвести до 20% часу. Рефлексія результатів учнями здійснюється у формі як індивідуальної роботи, так і роботи в парах, четвінках, групах, дискусії. Вона застосовується після найважливіших інтерактивних вправ («Ажурна пилка», «Займи позицію», «Метод «Прес», «Два-чотири-всі разом», «Акваріум» та ін.), наприкінці уроку або після певного етапу навчання.

У результаті систематичного застосування наведеної структури уроку з використанням інтерактивних вправ та прийомів активізується пізнавальна діяльність всіх учнів, відбудеться формування вмінь і навичок, ціннісно-сміслових орієнтацій; підвищиться мотивація до навчання [6, с. 8-24].

Така система роботи сприяє створенню комфортних умов для навчання кожного учня незалежно від його успішності та інтелектуальної спроможності. З цією метою також передбачено використання оригінальних дидактичних і рольових ігор екологічного змісту, моделювання життєвих ситуацій на місцевому матеріалі, прийомів проблемного навчання, вирішення певних локальних проблем. Усі діти в системі роботи працюють над однаковим завданням із наступним контролем результатів, у тому числі з учнями паралельних груп [2, с. 97].

Для перевірки наведених теоретичних положень проводилося експериментальне дослідження особливостей формування екологічної культури молодших школярів під час діяльності засобами використання інтерактивних методів навчання.

Відповідно до одержаних результатів пропонуємо таку поетапність запровадження інтерактивних методів у навчально-виховний процес початкової школи: 1 клас — ігри (лото, «Кольорова скринька» тощо), емпатія, «Мікрофон», метод проектів (частково), робота в парах, «Обери позицію», «Асоціативний куш»; 2 клас — «Сенкан», «Незакінчене речення», «Один-два-всі разом», «Акваріум», робота в малих групах, «Рольова гра», інверсія, «Дерево рішень», «За і проти», «Навчаючи-учусь»; 3 клас — мозковий штурм, «Мозаїка», «Карусель» (частково), система позначок, метод «Прес», аналіз дилеми (проблеми); 4 клас — вирішення ситуативних завдань, опрацювання дискусійних питань (частково), «Ажурна пилка».

У процесі експерименту було визначено рівень сформованості екологічної культури учнів 3-х класів. Для визначення впливу інтерактивних методів навчання на формування культури екологічної поведінки та навичок природоохоронної роботи учням було запропоновано ряд завдань з різних навчальних дисциплін за різноманітними темами. Прикінцеві результати свідчать про зростання рівня екологічних знань і уявлень удвічі, а навичок природоохоронної роботи і екологічних умінь у чотири рази. Значно покращилося розуміння механізму причинно-наслідкових зв'язків, показник дотримання правил поведінки в природі сягнув 78,4% порівняно з початковими 32,1%. Екологічно доцільних дій в ставленні до природи свідомо дотримуються вже на 29,8% більше учнів завдяки утворенню стійких переконань.

Аналіз зазначеного дає підстави для висновку: широке запровадження в навчально-виховний процес ЗНЗ різноманітних інтерактивних технологій дає змогу не лише підвищити рівень культури екологічної поведінки учнів початкової школи, а й відповідно мотивувати їх до пізнання навколишнього світу та екологічно виваженої діяльності в природі, сприяти усвідомленню універсальної цінності природного довкілля та себе як його складової.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з експериментальною перевіркою, оцінкою ефективності запропонованих технологій формування культури екологічної поведінки

школярів, а також подальшим їх упровадженням у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Література

1. Грошовенко О. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / О. Грошовенко. — Вінниця, 2007. — 246 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. — Х.: Основа, 2009. — 176 с.
3. Колишкіна А. П. Взаємодія школи з батьками в процесі формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів / А. П. Колишкіна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. — Вип. 16, кн. 2. — 384 с.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // Інформаційний збірник МОН України. — 2011. — №24. — 38 с.
5. Програма дій з подальшого впровадження «Порядку денного на ХХІ століття («Rio+5»)). — К.: Інтелсфера, 2000. — 59 с.
6. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О. І. Пометун, А. В. Пироженко; ред. О. І. Пометун. — К.: А. С. К., 2004. — С. 8-24.

В статтє описанї особенности примененїя интерактивных технологий, направленных на формирование культуры экологического поведения у учащихся начальной школы. В соответствии с возрастными характеристиками подобраны интерактивные методы обучения, отмечена этапность деятельности, которая позволяет достичь существенных результатов, в частности повысить уровень экологических знаний и представлений, навыков природоохранной работы и экологических умений, показатель соблюдения правил поведения в природе.

Ключевые слова: *экологическая культура, экологическое поведение, начальная школа, интерактивные технологии обучения, методы, этапы деятельности.*

I. M. Sankovska

Interactive Technologies of Forming Environmental Behavior Culture of Primary School Students

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho, Kyiv, Ukraine).

The main indicator of cultural interaction with nature is individual behavior. A particular level of environmental culture is the result of education, the main function of which is to prepare the younger generation to interact with the natural world.

The introduction of interactive technologies in the educational process of elementary school significantly changes the approach to learning and the students' ultimate performance. The widespread use of interactive technologies not only greatly improves the level of environmental training and education, but also motivates study of the world and ecologically balanced activities in nature, promotes

the awareness of universal values and themselves as its component. The stage-by-stage process of forming environmental behavior culture in primary school based on interactive technologies use is offered.

Keywords: *ecological culture, ecological conduct, primary school, interactive learning technology, methods, stages of activity.*

References

1. Groshovenko, O. (2007). Formuvannia u molodshykh shkoliariv dbailyvoho stavlennia do pryrody u pozaurochnii vykhovnii roboti [Formation of junior schoolchildren's care attitude to the nature in out-of-class educational work] (Candidate dissertation, Vinnytsia).
2. Navolokova, N. P. (2009). Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations]. Kharkiv: Osnova.
3. Kolyshkina, A. P. (2012). Vzaiemodiia shkolyz batkamy v protsesi formuvannia ekolohichno dotsilnoi povedinky molodshykh shkoliariv [Interaction of school and parents in the formation of environmental expedient behavior of primary schoolchildren]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Issue 16, book 2 (384 p.). Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H.
4. (2011). Osnovni orientyry vyhhovannia uchniv 1-11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Basic benchmarks of education of students of 1-11 grades of comprehensive schools]. Informatsiinyy zbirnyk MON Ukrainy, 24, 38.
5. (2000). Programa dii z podalshoho vprovadzhenia «Poriadku dennoho na XXI stolittia («Rio+5»)» [The program of actions on further introduction of «Agenda for XXI («Rio+5»)»]. Kyiv: Intelsfera.
6. Pometun, O. I. & Pirozhenko, A. V. (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [The modern lesson. Interactive educational technologies]. Kyiv: A. S. K.